

УДК 378.147:811.161.2'243

**ДОБІР ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ
ДЛЯ ЧИТАННЯ
В ІНОЗЕМНІЙ АУДИТОРІЇ**

Швець Г.Д., канд. філол. наук (Київ)

У статті проаналізовано різні погляди щодо принципів добору художніх текстів для навчання читання в іноземній аудиторії. Схарактеризовано мотиви й цілі навчання читання сучасних іноземних студентів-перекладачів і відповідно до окресленої мотиваційної сфери та основної мети навчання сформульовано критерії добору художніх текстів для читання в іншомовній аудиторії.

Ключові слова: комунікативно-мовленнєві вміння, українська мова як іноземна, художній текст, читання, читацька компетенція.

Швец А.Д. Отбор художественных текстов для чтения в иностранной аудитории. В статье проанализированы разные взгляды относительно принципов отбора художественных текстов для чтения в иностранной аудитории. Рассмотрены мотивы и цели обучения чтению современных иностранных студентов-переводчиков и в соответствии с этим сформулированы критерии отбора художественных текстов для чтения в иноязычной аудитории.

Ключевые слова: коммуникативно-речевые умения, украинский язык как иностранный, художественный текст, читательская компетенция, чтение.

Shvets H.D. Selection of Literary Texts for Reading in Foreign Audience. Different views concerning the principles for the selection of literary texts (LT) for reading in foreign audience have been analyzed in the article. Motives and purposes of teaching modern foreign students-translators reading skills have been considered. Criteria for the selection of LT in foreign-language audience have been formulated.

Key words: communicative and speech skills, literary text, reading, reading competence, Ukrainian as a foreign language.

Використання творів художньої літератури у процесі викладання іноземної мови давно й одностайно визнано в лінгводидактиці як потужний та ефективний засіб навчання. Серед причин, які обумовлюють звернення

в навчальному процесі саме до художнього тексту (ХТ), дослідники називають такі.

1. ХТ активно стимулює мисленнєво-мовленнєву діяльність, завдяки емоційності й ефекту співпереживання, який виникає у процесі читання. Саме цим визначається можливість формування на основі ХТ навичок та вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності.

2. У творах красного письменства презентовано мову в усьому її багатстві та різноманітності, що сприяє збагаченню активного, пасивного й потенційного словника іншомовних студентів.

3. ХТ – джерело країнознавчої інформації (як про історію і сучасність країни народу-носія мови, так і про особливості менталітету народу: його характер, традиції, спосіб мислення, систему цінностей тощо).

4. У випадку навчання студентів-філологів використання ХТ продиктовано професійною метою: ознайомлення іншомовних слухачів із кращими зразками красного письменства і навчання ідейно-художнього аналізу літературного твору. Крім того, ХТ – єдиний матеріал для навчання художнього перекладу, як зазначає А. Мамонтов [7: 145].

5. ХТ відкритий для різних інтерпретацій. Можливість «множинних прочитань», творчого тлумачення сприяє оптимізації роботи з розвитку мовленнєвих умінь в іноземних студентів.

6. Емоційна насиченість художнього твору забезпечує міцне запам'ятовування лексичного та граматичного матеріалу, семантико-стилістичних норм використання мови, що вивчається.

Дослідниця Н. Кулібіна підкреслює, що особливості художньої літератури – «професійна (під час навчання філологів), комунікативно-практична (у мовному навчальному процесі), пізнавальна і виховна цінність – роблять її унікальним навчальним матеріалом» (*переклад наш – Г.Ш.*) [6: 5]. Погодимось із цим твердженням і наголосимо на тому, що робота з ХТ пробуджує в іноземців інтерес до вивчення мови, урізноманітнює навчання, дає можливість організувати закріплення вивченого лексико-граматичного матеріалу, обговорення художнього твору і порушених у ньому проблем. Зауважимо, що проблема використання ХТ у практиці викладання української мови як іноземної є предметом аналізу в роботах низки дослідників (А. Буднік, Л. Васильєвої, З. Мацюк, І. Процик, Н. Станкевич, Г. Швець, С. Шевченко та ін.), однак бракує спеціальних посібників

(книг для читання, хрестоматій, методичних розробок до художніх текстів), орієнтованих на іншомовного читача (огляд нечисленних джерел такого характеру див. у статті Н. Станкевич [10] та нашій студії [11]). Цей факт – необхідність укладання посібників із читання для іноземців – визначає **актуальність** пропонованої статті. **Мета** розвідки – визначити принципи добору ХТ для читання в іншомовній аудиторії.

Проаналізувавши праці, присвячені проблемі, можемо стверджувати, що критерії добору залежать від двох взаємопов'язаних факторів: стратегічної мети використання творів літератури в навчальному процесі (а вона постає різною у різних концепціях) та рівня мовної підготовки іноземних студентів. Так, Н. Кулібіна, яка пропонує методику лінгвокраїнознавчої роботи з ХТ для іноземних студентів-філологів старших курсів або для зарубіжних викладачів-русистів, формулює основний критерій добору навчального матеріалу: ХТ повинен бути визначним явищем національної культури, адже саме такі твори акумулюють пізнавальну, виховну й естетичну цінність [6: 4–5]. Є. Верещагін і В. Костомаров також наголошують на важливості «принципу облігаторності» (облігаторні твори – ті, які кожен представник даного етносу знає, т. зв. «золотий фонд» літератури), який буде ефективним у поєднанні з «принципом науково-методичної доцільності» [2: 197–199].

Л. Журавльова та М. Зінов'єва вибудовують свої критерії добору, орієнтуючись на мету використання художніх творів у процесі навчання іноземних студентів-філологів підготовчого факультету – розвиток читацької компетенції. Дослідниці пропонують добирати художні тексти, які б показували сучасне життя країни, порушували соціальні й моральні проблеми, мали досить чітко виражену авторську позицію, були написані в реалістичній манері, належали до епічного роду літератури, мали невеликий обсяг (оповідання або уривок із більшого твору), були зрозумілими, доступними [4: 9–14].

На студентів підготовчого факультету скерована також увага Т. Печериці. На її думку, надзвичайно важливо, щоб параметри ХТ відповідали рівню розвитку їхніх умінь та навичок читання іноземною мовою. Дослідниця доходить висновку, що ефективний для навчання ХТ має відповідати таким вимогам: 1) оповідання-новела; 2) реалістичний метод зображення дійсності; 3) орієнтація

на вплив способом переконання через інформування; 4) єдина точка зору (автора чи оповідача); 5) синтаксично-семантична організація, яка характеризується кількісною еквівалентністю між елементами змісту і кількістю та семантичним об'ємом найменувань, які їх виражають; 6) словниковий склад, репрезентований переважно інтелектуально-інформативними засобами, що групуються навколо вивчених лінгвокраїнознавчих тем; 7) обмежене використання засобів художньої виразності [9: 46].

Із підвищенням рівня сформованості мовленнєвих умінь та навичок іншомовних читачів вимоги до композиційно-структурної організації художнього твору змінюються: відпадає потреба у суворому обмеженні відібраного матеріалу певним жанром, методом, типом оповіді тощо. Наприклад, А. Вишневська, розроблюючи принципи навчання літературного читання для іноземних студентів I-II курсів технічного ВНЗ, керувалася такими принципами добору текстів: різноманіття тематики і жанрів творів, їх пізнавальна цінність, обсяг, доступність мови, наявність текстів у книгах для читання для іноземців [3: 205]. Бачимо, що окреслені критерії зумовлені метою ознайомити іноземців із кращими зразками художньої літератури мовою, яку вони вивчають, а також із життям та характером народу-носія цієї мови. Зовсім інша мета в дослідниці А. Васильєвої: її студії присвячені питанням розвитку умінь лінгвостилістичного аналізу ХТ у студентів-іноземців на завершальному етапі навчання. Твори добиралися відповідні: високохудожні, переважно малої форми (що уможливило читання без скорочень і зумовлює сконцентрованість стилістичних засобів), із глибоким підтекстом та складними конфліктами [1: 4].

З точки зору психології критерії добору навчальних текстів, у тому числі й художніх, виглядають дещо інакше. У роботі З. Кличнікової «Психологічні особливості навчання читання іноземною мовою» наголошено на важливості забезпечення розуміння прочитаного. Саме тому, добираючи ХТ для читання в іноземній аудиторії, важливо, на думку дослідниці, перш за все враховувати фактори, які визначають розуміння тексту: об'єктивні (інформаційна насиченість, композиційно-смілова структура твору) та суб'єктивні (рівень знань читача, його минулий читацький досвід, сформованість читацьких навичок, інтерес читача, його вікові особливості та індивідуально-особистісні характеристики) [5: 142–180]. Психологічний підхід

до проблеми дозволяє говорити про такі бажані критерії добору ХТ для читання на початковому етапі вивчення іноземної мови, як формулювання теми на початку твору, експліцитне вираження його ідеї тощо (ці моменти «запускають» механізм орієнтування в тексті, допомагають його успішному розумінню) [5: 147–150].

У навчальному посібнику Є. Матрона «Художній твір на уроках іноземної мови» провідною метою використання ХТ в іноземній аудиторії визначено розвиток і вдосконалення мовленнєвих умінь. Відповідно до цієї настанови автор виокремив такі принципи добору матеріалу: 1) читабельність (доступність); 2) перевага опису взаємодії персонажів над авторською розповіддю про ці взаємодії та роздумом; 3) суб'єктивна значимість (важливість для читача порушених у тексті тем, проблем); 4) об'єктивна значимість (можливість використання на матеріалі тексту різних форм роботи); 5) можливість вільної незалежної інтерпретації та проведення дискусії [8: 61–63]. Оскільки, з точки зору дослідника, художній твір унікальний тим, що створює другу реальність, яка дає можливість на її основі створити третю – читацьку (це і стимулює продукування студентами власних думок), то вимога облігаторності тексту є необов'язковою. Набагато важливіше, як «твір може бути використаний на уроці для розвитку і вдосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь» (*переклад наш – Г.Ш.*) [8: 8]. У цілому поділяючи цю точку зору, наголосимо на важливості враховувати етап навчання студентів та їхню спеціалізацію (філологи / нефілологи) (див. докладніше нашу статтю [11]).

Вибудовуючи власну систему критеріїв добору ХТ для опрацювання в іншомовній аудиторії й визначивши за основну передумову успішного читання врахування мотивів і цілей іноземних студентів, ми вирішили перевірити відповідність усталених у науково-методичній літературі поглядів на цю проблему навчальним реаліям початку ХХІ століття. Для того, щоб з'ясувати, яке місце посідає читання творів красного письменства в житті сучасних студентів-іноземців (що саме приваблює їх у художній літературі, які твори (жанрово й тематично) їх цікавлять, що заважає успішному читанню тощо) серед майбутніх перекладачів з української та російської мов було проведено анкетування, у якому взяли участь 70 студентів першого-п'ятого курсів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповіді на перше запитання («Чи любите ви читати художню літературу своєю рідною мовою?») показали, що більшість студентів любить читати (відповідь «так» – 33 %, «більшою мірою так, ніж ні» – 17 %), однак чимало серед молоді тих, хто не читає художніх творів своєю рідною мовою («ні» – 27 %, «більшою мірою ні, ніж так» – 17 %). Прикметно, що майже всі студенти, які написали, що не люблять читати, продовжували відповідати на запитання анкети про те, які твори й чому їм подобаються. Це свідчить про те, що цих студентів можуть привабити певні теми, проблеми, образи тощо, що дозволяє очікувати результатів успішного читання навіть серед тих, хто не любить читати.

Тематичні зацікавлення студентів різні: шанувальників літератури на історичну тему 27 %, про війну – 17 %, про життя звичайних людей – 33 %, про пригоди – 16 %, про кохання – 56 %, фантастики – 21 %, детективів – 21 %, філософських творів – 14 %. Бачимо, що найбільший інтерес у молодого читача викликають твори про кохання, життя звичайних людей, історію.

Навіщо читає молодь, чого вона чекає від художньої літератури? Більшість молодих людей сподіваються знайти у художніх творах відповіді на запитання, що хвилюють, зрозуміти, як діяти в різних життєвих ситуаціях (46 %). Це пояснюється віковими особливостями: саме в період юності та молодості людина переживає період самовизначення, пошуку орієнтирів. Для багатьох важлива компенсаційна функція літератури: відчуття й пережити почуття героїв прагнуть 26 % респондентів. 27% студентів читають літературні твори, щоб дізнатися щось нове, поглибити свої знання з теми, яка їх цікавить, 26 % – щоб відпочити, відволіктися. Є й такі, кого література приваблює перш за все як мистецтво: насолоду красою слова визначають метою читання 7 % студентів.

Приваблює молодих читачів сюжет твору (41 %), вирішення життєвих проблем (31 %) та опис почуттів героїв (29 %).

Відповіді на запитання про літературний рід, якому надають перевагу іноземні студенти, підтвердили загальну тенденцію читацьких інтересів: абсолютна більшість (60 %) любить читати прозу (оповідання, повісті, романи або мемуарну літературу) (20 %), менша кількість – лірику (14 %), драму (9 %).

Втрата інтересу до художнього твору пов'язана з різними

причинами: студенти називали всі дев'ять запропонованих в анкеті відповідей: нецікаві теми й проблеми, велика кількість подій, мала кількість подій, багато авторських роздумів, мало авторських роздумів, багато описів природи, мало описів природи, важкий авторський стиль, легкий стиль. Однак більшість (49 %) відзначає, що вони не хочуть продовжувати читати книгу, якщо в ній порушені нецікаві для них теми й проблеми. Це ще раз доводить, що надзвичайно важливим для успішного читання є відповідність твору колу тем і проблем, які хвилюють потенційного читача. Також важливими, на нашу думку, є дані щодо небажання читати малосюжетні твори (14 %), із важким стилем (24 %) та з великою кількістю пейзажів (14 %).

Щодо читання художньої літератури українською чи російською мовою, лише троє іноземних студентів (4 %) написали, що вважають це непотрібним. Аргументував свою відповідь один респондент: на його думку, вигадка не допомагає в житті, потрібно читати про реальні факти й події. Усі інші (96 %) впевнені, що їм потрібно читати художню літературу, для того щоб краще знати українську чи російську мову (61 %), щоб краще розуміти культуру, традиції, звичаї народу, мову якого вони вивчають (49 %), щоб більше дізнатися про українське й російське життя (24 %), щоб розуміти, як думають росіяни й українці (20 %). На жаль, порівняно небагато студентів пов'язують потребу в читанні художньої літератури зі своєю майбутньою спеціальністю, оскільки лише 16 % вважають, що читання літератури українською чи російською мовою допоможе їм стати хорошим перекладачем, і 10 % відзначають, що це потрібно для ознайомлення з творчістю українських і російських письменників.

Хоча іноземна молодь визнає за потрібне й корисне читати українською чи російською мовою, тих, хто в анкеті зазначив, що робить це, лише двоє (3 %). Деякі просто не люблять читати, а от ті, хто хотів би, вважають, що це занадто складно для них (49 %) або ж вони не знають, де взяти твори, які могли б читати й розуміти (22 %).

Досить мало опитаних (16 респондентів – 23 %) змогли назвати художні твори українських чи російських письменників, які вони читали. Це тексти, які входять до програми дисциплін «Українська література», «Російська література» та «Зарубіжна література», що є базовими для спеціальності «Переклад (з української / російської

мови)»: «Біда навчить», «Лісова пісня», «Бояриня» Лесі Українки, «Ялинка» М. Коцюбинського, «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка, «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Вишневий сад» А. Чехова, «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра, «Останній листок» О. Генрі та ін.

Важливим є той факт, що рівень володіння мовою практично не вплинув на відповіді: відчують проблеми з розумінням художніх творів і не знають, де знайти літературу, яку б вони могли розуміти, як студенти першого, так і п'ятого курсів. Це свідчить про необхідність розробки системи роботи з ХТ для іноземних студентів-філологів, а також створення збірників художніх творів, адаптованих для читання іноземцями.

Підсумуємо, як виглядає узагальнений образ сучасного іноземного студента-перекладача, які інтереси, мотиви й прагнення окреслюють його потребу в читанні. Це молода людина, яку в літературі приваблює вирішення героями життєвих проблем та опис їхніх почуттів; яка надає перевагу сюжетним епічним творам про кохання, життя звичайних людей, історичні події; усвідомлює необхідність читання художньої літератури мовою, що вивчає; хоче більше дізнатися про культуру й менталітет народу-носія мови та реалії його сучасного життя. Отже, беручи до уваги ці факти, а також принцип методичної доцільності відповідно до визначеної нами основної мети використання ХТ в навчальному процесі (розвиток читацької компетенції та комунікативно-мовленнєвих умінь іноземців), можемо сформулювати такі провідні принципи добору ХТ для читання в іноземній аудиторії:

1) врахування рівня читацької компетенції іншомовної аудиторії (твір повинен мати оптимальний обсяг, бути цікавим для молоді й доступним за лексико-граматичним наповненням);

2) потенціал тексту для розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь (можливість створення діалогів, монологів, полілогів, рольових ігор, проведення дискусії за матеріалом твору);

3) соціокультурний потенціал твору (ознайомлення з українською культурою: традиціями, звичаями, історією тощо);

4) естетична цінність художнього тексту [12: 4].

Необхідно зазначити, що провідними, відповідно до поставленої мети, є перші два критерії, які «працюють» під час роботи з будь-яким контингентом іноземних слухачів, у той час як третій та четвертий принципи набувають більшої ваги у випадку навчання

на середньому та завершальному етапах, а також при навчанні іноземних студентів-філологів. У результаті такого підходу були дібрані ХТ для створення посібника з української мови для іноземних студентів «Читаймо українською» [12]. Сюди ввійшли епічні тексти малого обсягу (притча, казка, оповідання, новела), які порушують актуальні для молоді теми й проблеми (перше кохання, дружба, призначення людини, вірність у почуттях тощо); відзначаються цікавим сюжетом й увагою до почуттів героїв; мають високий потенціал для розвитку мовленнєвих умінь на матеріалі актуальних для іноземних студентів лексичних тем (знайомство, родина, людина і природа, транспорт, день народження, вибір подарунка, дружба, кохання); дають можливість ознайомитися з окремими сторінками української історії, народними традиціями та звичаями, національним характером. Серед авторів відібраних творів як знані митці (Леся Українка, В. Сухомлинський, Гр. Тютюнник), так і менш відомі письменники (Л. Храплива-Щур, І. Керницький, Т. Шульга).

Зрозуміло, що з'ясування принципів добору ХТ – початковий крок у підготовці й організації читання в іноземній аудиторії. Кінцевою метою такої роботи є складання переліку рекомендованих творів української літератури для читання на різних етапах вивчення української мови як іноземної та створення відповідних посібників, що і становить **перспективу** подальших науково-методичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева А.Н. Пособие по чтению художественной литературы со стилистическим комментарием (Стилистический анализ языка художественного произведения) / А.Н. Васильева. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 280 с.
2. Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Рус. яз., 1990. – 246 с.
3. Вишневская А.В. Варианты литературного чтения на уроках русского языка со студентами-иностранцами I и II курсов / А.В. Вишневская // Русский язык для студентов-иностранцев : сб. метод. ст. – Вып. 8. – М. : Высш. шк., 1969. – С. 204–211.
4. Журавлева Л.С. Обучение чтению (на материале художественных текстов) / Л.С. Журавлева, М.Д. Зиновьева. – М. : Рус. яз., 1988. – 152 с.

5. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке / З.И. Клычникова. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.
6. Кулибина Н.В. Методика лингвострановедческой работы над художественным текстом / Н.В. Кулибина. – М. : Рус. яз., 1987. – 143 с.
7. Мамонтов А.С. Лингвострановедческий комментарий к тексту в ситуации обучения русскому языку как иностранному / А.С. Мамонтов // Лингвистические и методические проблемы преподавания русского языка как неродного. – М. : Наука, 1987. – С. 145–152.
8. Матрон Е.Д. Художественное произведение на уроках иностранного языка / Е.Д. Матрон. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 296 с.
9. Печерица Т.Е. Использование художественного текста при обучении русскому языку как иностранному: Отбор и адаптация текстов для чтения в группах студентов-филологов подготовительных факультетов / Т.Е. Печерица ; [под ред. А.Н. Васильевой]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 96 с.
10. Станкевич Н. Особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української як іноземної. – Вип. 6. – Л. : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 162–168.
11. Швець Г. Художній текст на різних етапах навчання української мови як іноземної / Г. Швець // Теорія і практика викладання української як іноземної. – Вип. 6. – Л. : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 176–182.
12. Швець Г.Д. Читаймо українською : навч. посібник з укр. мови для іноз. студ. / Швець Г.Д., Торчинська Ю.О., Літвінчук А.О. ; за ред. Г.Д. Швець. – К. : Фенікс, 2012. – 112 с.